

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
КЕАҚ «АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ АТЫНДАҒЫ ҚОСТАНАЙ Өңірлік университеті»
Өмірзақ Сұлтанғазин атындағы педагогикалық институты
Педагогика, психология және арнайы білім беру кафедрасы
Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы
«Ыбырай Алтынсариннің Қостанай облыстық мемориалдық музейі» КММ



АЛТЫНСАРИН ОҚУЛАРЫ

БІЛІМ БЕРУ ТӘЖІРИБЕСІНДЕГІ
ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР:
ЖАҢА ҚИЫНДЫҚТАР МЕН ТИІМДІ ШЕШІМДЕР

халықаралық ғылыми-тәжірибелік
конференция материалдары



АЛТЫНСАРИНСКИЕ ЧТЕНИЯ

ТЕХНОЛОГИИ И ИННОВАЦИИ
В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ:
НОВЫЕ ВЫЗОВЫ И ЭФФЕКТИВНЫЕ РЕШЕНИЯ

материалы международной
научно-практической конференции

Қостанай қ., 2026 ж.
г. Қостанай, 2026 г.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Қуанышбаев Сеитбек Бекенович, география ғылымдарының докторы, доцент, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің Басқарма Төрағасы-Ректоры, Қазақстан; **Наурызбаева Эльмира Кенжеғалиқызы**, тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессоры, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің академиялық мәселелер жөніндегі проректоры; **Жарлығасов Женис Бахытбекович**, ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің зерттеулер, инновация және цифрландыру жөніндегі проректоры; **Бережнова Елена Викторовна**, педагогика ғылымдарының докторы, Ресей Сыртқы істер министрлігінің Мәскеу мемлекеттік Халықаралық қатынастар институтының (университет) профессоры; **Есіркепова Кенжегүл Қабылғазықызы**, филология ғылымдарының кандидаты, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті Ө.Сұлтанғазин атындағы педагогикалық институтының директоры; **Ибраева Айман Елемановна**, Қостанай облысы әкімдігінің Білім басқару басшысы; **Калимжанова Роза Лаиковна**, PhD докторы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің педагогика, психология және арнайы білім беру кафедрасының меңгерушісі; **Утегенова Бибикуль Мазановна**, педагогика ғылымдарының кандидаты, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің педагогика, психология және арнайы білім беру кафедрасының қауымдастырылған профессоры; **Смаглий Татьяна Ивановна**, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің, педагогика ғылымдарының кандидаты; педагогика, психология және арнайы білім беру кафедрасының қауымдастырылған профессоры; **Жетписбаева Айсылу Айратовна**, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің Ы. Алтынсарин атындағы әдістемелік кабинетінің меңгерушісі.

«Білім беру тәжірибесіндегі технологиялар мен инновациялар: жаңа қиындықтар мен тиімді шешімдер»:
Б 94 Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары: 13 ақпандағы 2026 жылдың – Қостанай: Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, 2026. – 2418 б. = Технологии и инновации в образовательной практике: новые вызовы и эффективные решения: Материалы международной научно-практической конференции: 13 февраля 2026 года. – Костанай: Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, 2026. – 2418 с.

ISBN 978-601-356-659-7

Жинақта «Білім беру тәжірибесіндегі технологиялар мен инновациялар: жаңа қиындықтар мен тиімді шешімдер» атты Алтынсарин оқулары Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары бар. Бұл конференциялар «Адал Азамат» ұлттық бағдарламасын іске асырудың жалпы бағыттары мен үрдістерін анықтайды, соның ішінде жас ұрпақты тәрбиелеу мен оқытудың құндылық аспектілері, жаһандық контексте ұлттық білім беру нұсқауларын қайта қарастыру және жаңартудың озық тәжірибелерін көрсету, жас ұрпақта азаматтық бірегейлік пен патриоттық құндылықтарды дамытудың ғылыми-әдістемелік негіздемесі және жасанды интеллекті заманауи білім беру процесіне жүйелі түрде енгізудің инклюзивті тәжірибелері мен әдіснамасының қысқаша мазмұны.

Конференция материалдарында Ы. Алтынсариннің педагогикалық мұрасының білім берудің құндылықтық мағыналары бойынша заманауи нұсқаулар контекстіндегі өзектілігі, оқыту мен тәрбиелеудің аксиологиялық аспектілерінің ғылыми негіздері, сондай-ақ мұғалімдердің ұлттық білім берудегі заманауи қиындықтарға дайындығы мәселелері және мұғалімдердің цифрлық ресурстарды пайдалана отырып, инновациялық қызметке педагогикалық құзырлығы талқыланады.

Бұл жинақтағы материалдар ғалымдар, университеттер мен колледждер профессорлары, мектеп және мектепке дейінгі мекемелер мұғалімдері, білім беру саласындағы психологтары, магистранттар мен студенттер үшін қызықты болуы мүмкін.

В сборнике содержатся материалы Международной научно-практической конференции Алтынсаринские чтения «Технологии и инновации в образовательной практике: новые вызовы и эффективные решения», определяющие общие направления и тенденции внедрения национальной программы «Адал азамат», такие, как ценностные аспекты воспитания и образования молодого поколения, демонстрация лучших практик по переосмыслению и актуализации национальных ориентиров образования в глобальном контексте, научно-методическое обоснование формирования гражданской идентичности и патриотических ценностей обучающихся, обобщение инклюзивных практик и методологии системной интеграции искусственного интеллекта в современный образовательный процесс.

Материалы Конференции посвящены обсуждению актуальности педагогического наследия Ы. Алтынсарина в контексте современных ориентиров ценностных смыслов воспитания, научных основ аксиологических аспектов обучения и воспитания, а также вопросы готовности педагогов к современным вызовам в отечественном образовании, к инновационной деятельности с использованием цифровых ресурсов. Материалы данного сборника могут быть интересны ученым, преподавателям вузов и колледжей, учителям школ и воспитателям дошкольных учреждений, педагогам-психологам, магистрантам и студентам.

ISBN 978-601-356-659-7



9 786013 566597

УДК 37.013.75:371.3
ББК 74.04+74.202

© Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, 2026
© Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, 2026



4 СЕКЦИЯ

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И ПАТРИОТИЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ: ПРОБЛЕМЫ И ОПЫТ
АЗАМАТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІКТІ ЖӘНЕ ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ПАТРИОТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ: МӘСЕЛЕРІ ЖӘНЕ ТӘЖІРИБЕ

4. Кәрібаева, Г. Т., Кенжебекова, А. А. Жастарды патриоттық тәрбиелеу мәселелері. Жас ғалым. – 2021. – № 5. – С. 42–48.
5. Нұрмұратова, А. Т., Әбдіразақова, Ә. С. Цифрлық медиа мен білім беру. Қазақстан мектебі. – 2022. – № 2. – С. 36–41.
6. Толегенова, А. Б. Жеке тұлғаны ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеу. Молодой ученый. – 2015. – № 7.2 (87.2). – С. 64–65.

ӘОЖ 82–8

БАҚСЫЛЫҚ ДӘСТҮР ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕ БЕЙНЕЛЕНУІ

Сайлаухан Абылай Беркінұлы,

үшінші оқу жылының PhD докторантурасының білім алушысы

«8D02304 – Әдебиеттану» мамандығының

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,

Халықаралық «Қазақ тілі» қоғамының атқарушы директоры,

Астана қ., Қазақстан

Мамбетов Жолдасбек Ормаханұлы,

филология ғылымдарының кандидаты, доцент,

гуманитарлық ғылымдар кафедрасының қауымдастырылған профессоры,

SDU University, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада бақсылық дәстүрінің қазақ қоғамындағы тарихи маңызы, оның рухани қызметі мен қазақ әдебиетінде бейнеленуі қарастырылады. Сонымен қатар, қазақ әдебиетінде бақсылықтың символдық мәні мен оған тән кейіпкерлердің шығармалардағы бейнесі талданады. Мақалада қазақ эпосы мен ауыз әдебиетінің бақсы туралы аңыздар мен жырлардағы образдарын, сондай-ақ қазақтың классикалық және заманауи әдебиетінде бақсының бейнесі мен оның әлеуметтік рөлі талқыланады.

Түйінді сөздер: бақсылық дәстүрі, қазақ әдебиеті, фольклор, эпос, аңыздар, символизм, рухани мәдениет.

Аннотация

В данной статье рассматриваются историческое значение шаманства в казахском обществе, его духовная функция и место в казахской литературе. Также проанализировано символическое значение шаманства в литературных произведениях и изображение образа баксы. В статье исследуются образы баксы в казахских эпосах и народных сказаниях, а также представление этого персонажа в классической и современной казахской литературе.

Ключевые слова: традиция шаманства, казахская литература, фольклор, эпос, мифы, символизм, духовная культура.

Abstract

This article explores the historical significance of shamanism in Kazakh society, its spiritual function, and its portrayal in Kazakh literature. It also analyzes the symbolic meaning of shamanism in literary works and the representation of the bakhsy character. The article examines the bakhsy figures in Kazakh epic poetry and folk legends, as well as the depiction of this character in both classical and modern Kazakh literature.

Key words: shamanic tradition, Kazakh literature, folklore, epic, myths, symbolism, spiritual culture.

Қазақ халқының мәдениеті мен дүниетанымы ғасырлар бойы қалыптасқан және оны ұрпақтан ұрпаққа мұра ретінде сақтап келген дәстүрлердің бірі – бақсылық.





Бақсылық – тек қана емшінің немесе болашақты болжаушының рөлімен шектелмей, ол қоғамда маңызды әрі рухани қызмет атқарған ерекше тұлға. Қазақтар үшін бақсы болу – тек жеке қабілет пен күшке ие болу ғана емес, сонымен қатар халықтың рухани жетекшісі болу дегенді білдіреді. Бақсылық дәстүрі қазақ қоғамында рухани күштер мен табиғаттың арасындағы үйлесімділікті сақтаушы, жын–шайтанмен күресуші, ауруды емдеуші, халықтың болашағын болжайтын тұлға ретінде қалыптасқан.

Қазақ халқының дәстүрлі түсінігінде бақсылықтың терең философиялық және мәдени негіздері бар [1]. Оның шығу тегі шаманизммен байланысты болғанымен, қазақтың ұлттық дәстүрінде өзіндік ерекшеліктері бар. Бақсы дегенде тек белгілі бір рухани күшке ие адам емес, сонымен бірге ол қоғамда болашақты болжап, қиыншылықта жол көрсетуші, халықтың батырларымен бірге күреске шығушы тұлға ретінде көрінеді. Бақсы халықтың сенім жүйесінде маңызды орын алған, ол адамның табиғатпен байланысын, оның ішкі әлемімен үйлесімділігін білдіретін ерекше символ болып табылады.

Ежелгі дәуірлерден бастап бақсылықтың қазақ қоғамындағы орны әрқашан айқын болған. Эпостық шығармалар мен аңыздарда бақсы бейнесі батырлармен қатар, күрескерлердің рухани жетекшісі ретінде бейнеленген. Қазақтың халық поэзиясында, әсіресе эпикалық жырларда, бақсы көбінесе батырдың жеңісіне себепші болатын, оған рухани күш беруші тұлға ретінде көрінеді. Бұл дәстүр халықтың өмірінде ерекше орын алып, қазақтардың тұрмыс–тіршілігіне әсер еткен. Дегенмен, бақсылықтың бейнесі тек батырлық немесе ғажайып оқиғалармен ғана шектелмейді, ол адамның ішкі рухани әлемін де зерттейтін философиялық ұғымға айналған.

Қазақ әдебиетінде бақсылық дәстүрінің көрінісі өте кең ауқымда таралған. Қорқыт ата, Шыңғыс хан, Алпамыс батыр, Қобыланды батыр сияқты эпостық шығармаларда бақсылықтың рөлі айқын көрінеді. Бұл шығармаларда бақсы бейнесі әртүрлі қырынан танылады: кейде ол ақылшы, жырау, болашақты болжайтын көріп–кел, жын–шайтанмен күресуші батыр, адам мен табиғат арасындағы байланысты сақтаушы тұлға ретінде суреттеледі. Осылайша, бақсылықтың әдебиеттегі бейнесі оның қоғамдағы қызметімен тығыз байланыста болады.

Бақсылықтың мәнін терең түсіну үшін оның әдебиеттегі символдық мәнін де қарастыру қажет. Бақсы бейнесі тек сыртқы күштермен байланыс орнататын емес, сонымен қатар адам бойындағы рухани күшті, ішкі үйлесімділікті іздейтін символ ретінде танылуы мүмкін. Қазақ әдебиетінде бақсының табиғат пен адамның рухани байланысын түсіндіруде символдық мәні зор. Бақсының қоғамдағы рөлі оны тек діндар немесе емші ретінде емес, қоғамның рухани тынысын ұғатын, оның болашағын болжай алатын тұлға ретінде көрсетуге мүмкіндік береді.

Қазақтың дәстүрлі сенімдерінде адам мен табиғаттың арасындағы үйлесімділік ерекше мәнге ие болған. Адамның рухани күштермен байланыс орнатуы, табиғаттың күштерімен тіл табысуы, өмір мен өлімнің арасындағы шекараны түсіну – мұның барлығы бақсылықтың негізінде жатқан философиялық мәселелер [2]. Сонымен қатар, бақсылықтың қазақ қоғамында қоғамның ішкі өміріне, әлеуметтік құрылымына әсері зор болғандығын да ескерген жөн. Бақсылықтың әдебиетте бейнеленуі арқылы қазақ халқының мәдениеті мен дәстүрлерінің терең тамырлары ашылады.

Бүгінгі күні бақсылық дәстүрі мен оның қазақ әдебиетіндегі көріністері қоғамның рухани және мәдени дамуына әсер еткен құндылықтардың бірі ретінде маңызды болып отыр. Бақсылықтың заманауи әдебиеттегі бейнесі арқылы өткен ғасырлардағы





дәстүр мен қазіргі қоғамның арасындағы байланыс пен айырмашылықтарды түсіну мүмкін болады.

Қазақ халқының рухани–мәдени тарихында бақсылық дәстүр көне дүниетанымдық жүйенің ажырамас құрамдас бөлігі ретінде қалыптасты. Бақсылық – тек наным–сенімдер жиынтығы немесе емшілік тәжірибе ғана емес, ол адам мен табиғат, тірі мен өлі, материалдық және рухани әлем арасындағы байланысты қамтамасыз ететін күрделі мәдени феномен. Қазақ қоғамында бақсы тұлғасы ерекше әлеуметтік әрі рухани қызмет атқарды. Ол қауым үшін тек ауруды емдеуші немесе болашақты болжаушы ғана емес, ұжымдық сананың, мифологиялық ойлаудың, рухани тепе–теңдіктің сақтаушысы ретінде танылды [3]. Осы себепті бақсылық дәстүрдің әдебиетте бейнеленуі де кездейсоқ сипатта емес, ол халықтың дүниетанымын көркем формада жеткізудің маңызды тәсілдерінің бірі болды. Бақсылықтың тарихи негізі түркілік шаманизммен тығыз байланысты. Дегенмен қазақ бақсылық дәстүрі өзіне тән ұлттық сипатқа ие болды. Қазақ бақсыларының дүниетанымында табиғат тірі организм ретінде қабылданды, ал адам сол табиғи жүйенің бір бөлігі саналды. Осы тұрғыдан алғанда, бақсы – табиғаттың тілі мен заңдылығын түсінетін, сол арқылы адамзат қоғамының ішкі үйлесімін қалпына келтіретін тұлға. Бұл ұғым кейін қазақ фольклоры мен әдебиетінде символдық, астарлы, көркемдік бейнелер арқылы көрініс тапты.

Қазақ ауыз әдебиетінде бақсы бейнесі ең алдымен эпостық жырларда айқын байқалады. Батырлық эпостарда бақсы кейіпкері оқиғаның тікелей ортасында жүрмесе де, шешуші сәттерде батырдың тағдырына ықпал ететін рухани күш иесі ретінде суреттеледі [4]. Мысалы, «Қобыланды батыр» жырында бақсының бейнесі батырдың жорыққа аттанар алдындағы рухани дайындық кезеңімен тығыз байланысты. Жырда Қобыландының ерекше күш–қуатқа ие болуы оның тек физикалық дайындығының нәтижесі емес, сонымен қатар рухани әлеммен байланысының беріктігі ретінде көрініс табады. Осы тұста бақсы батырға бата беруші, оның жолын ашушы, жорықтың сәтті болуын рухани тұрғыда қамтамасыз етуші бейне ретінде танылады. Бақсының айтқан сарындары, қобыз үні арқылы батырдың бойындағы үрей мен күмән сейіліп, ол өз миссиясын орындауға дайын күйге енеді. Бұл жерде бақсы – батырдың рухани ішкі әлемін қалыптастыратын, оны табиғат пен аруақтар әлемімен байланыстыратын дәнекер.

«Алпамыс батыр» жырында да бақсы бейнесі осындай қызмет атқарады, бірақ мұнда оның функциясы одан да терең сипатта беріледі. Алпамыстың ұзақ жылдар бойы зынданда азап шегуі, оның рухани тұрғыда сыналуы – бақсылық дүниетаным тұрғысынан қарағанда, адамның рухани қайта туу процесі ретінде түсіндіріледі. Осы кезеңде бақсы бейнесі тікелей көрінбегенімен, жырдың құрылымында бақсылық дүниетанымның ізі айқын байқалады. Алпамыстың аман қалып, еліне оралуы – тек батырлық ерлік емес, рухани қайта жаңғырудың көрінісі [5]. Мұнда бақсылық идея батырдың ішкі қуаты, тағдырмен күресуі, табиғаттың қолдауын сезінуі арқылы берілген. Яғни, бақсы бейнесі нақты кейіпкер ретінде емес, эпостың ішкі философиялық өзегінде көрініс тапқан.

Қазақ фольклорындағы бақсылықтың ең биік көркем бейнесі – Қорқыт ата тұлғасы. Қорқыт – бақсылық пен жыраулық, философиялық ойлау мен көркем өнердің тоғысқан архетиптік бейнесі. Оның қобыз арқылы өліммен күресуі, мәңгілік өмірді іздеуі – бақсылық дүниетанымның ең терең символдық көрінісі. Қорқыттың бейнесі арқылы қазақ халқы өмір мен өлім, уақыт пен мәңгілік, адам мен табиғат





арасындағы қатынасты көркемдік деңгейде пайымдаған. Бұл образ кейінгі әдебиетте бақылық дәстүрдің рухани өзегін сақтап қалған әмбебап символға айналды.

XIX ғасырда қазақ қоғамында дәстүрлі дүниетаным мен жаңа өркениеттік ықпалдардың тоғысуы бақылыққа деген көзқарастың өзгеруіне алып келді. Осы кезеңде Шоқан Уәлихановтың ғылыми еңбектері ерекше мәнге ие. Шоқан бақылықты мифологиялық түсінік ретінде ғана емес, қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихи феномені ретінде қарастырды. Оның еңбектерінде бақы – халықтың рухани тәжірибесін сақтаушы, көне дүниетанымның тірі куәгері ретінде сипатталады. Шоқан бақылықты қарабайыр сенім деп емес, күрделі әлеуметтік–мәдени институт ретінде бағалауы арқылы қазақ әдебиетінде бақы бейнесінің ғылыми тұрғыда пайымдалуына жол ашты. XX ғасырдың басындағы қазақ әдебиетінде бақылық бейнесі көбінесе ұлттық сананың оянуы, дәстүр мен жаңашылдық арасындағы қайшылық контекстінде көрінді. Бұл кезеңде бақы тұлғасы кейде өткен дәуірдің сарқыншағы ретінде сыналса, кейде ұлттық рухтың символы ретінде қайта жаңғырды [6]. Мәселен, М.Әуезовтің шығармаларында бақылық мотивтер тікелей көрінбесе де, оның кейіпкерлерінің табиғатпен етене байланысы, аруақ ұғымы, рухани тылсымға сенім – бақылық дүниетанымның көркемдік жалғасы ретінде байқалады. Әуезов үшін бақылық – мистикалық құбылыс емес, халық психологиясының терең қабаты.

Қазіргі қазақ әдебиетінде бақы бейнесі жаңа көркемдік деңгейде қайта қарастырылуда. Заманауи жазушылар бақылықты фольклорлық элемент ретінде ғана емес, адамның ішкі жан дүниесін, рухани дағдарысын, экзистенциалдық ізденістерін бейнелеудің құралы ретінде пайдаланады. Қазіргі прозада бақы – көбінесе символдық тұлға. Ол – жоғалған үйлесімділікті іздеуші, адам мен табиғат арасындағы үзіліп қалған байланысты қайта жалғаушы бейне [7]. Мұндай шығармаларда бақылық дәстүр мифологиялық сипаттан гөрі философиялық мәнге ие болады. Әдебиеттегі бақы бейнесінің символдық табиғаты оның көпқабатты мағынасынан көрінеді. Бақы – бір мезетте әрі өткеннің өкілі, әрі мәңгілік рухани құндылықтардың тасымалдаушысы. Ол адамзаттың табиғатпен үйлесімде өмір сүру идеясын, рухани тазалық пен ішкі тепе-теңдікті білдіреді. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ әдебиетіндегі бақылық дәстүр – ұлттық дүниетанымның көркем бейнеге айналған көрінісі.

Қазақ әдебиетінде бақы бейнесі тарихи даму барысында әртүрлі көркемдік формада бейнеленіп отырды. Батырлық эпостарда ол рухани күш беруші, қорғаушы тұлға ретінде көрінсе, ғылыми–ағартушылық кезеңде мәдени феномен ретінде пайымдалды, ал қазіргі әдебиетте философиялық–символдық деңгейге көтерілді. Бұл өзгерістер бақылық дәстүрдің қазақ халқының рухани жадында қаншалықты терең орныққанын көрсетеді. Бақы бейнесі арқылы қазақ әдебиеті адам мен табиғат, өмір мен өлім, рух пен тән арасындағы мәңгілік сұрақтарды көркем түрде зерделеп келеді.

Қазақ әдебиетіндегі бақы бейнесін тереңірек талдағанда, оның тек сюжеттік қызмет атқаратын кейіпкер емес, көркем мәтіннің ішкі құрылымын ұйымдастыратын маңызды концепт екенін байқаймыз. Бақылық мотив көбінесе шығарманың идеялық өзегін қалыптастырып, кейіпкерлердің рухани эволюциясын айқындайтын символдық жүйе ретінде қызмет етеді. Осы тұрғыдан алғанда, бақы бейнесі әдебиетте мифологиялық уақыт пен тарихи уақыттың тоғысу нүктесін білдіреді. Ол өткен мен бүгінді, архаикалық сана мен заманауи ойлау жүйесін байланыстыратын көпір іспетті. Қазақ прозасында бақылық мотивтің көрініс табуы көбінесе кейіпкердің ішкі психологиялық күйімен сабақтасып жатады. Әсіресе адамның күйзеліс, рухани дағ-





дарыс сәттерінде бақсылық элементтер белсенді сипат алады. Мұндай жағдайларда бақсы бейнесі немесе бақсылыққа тән әрекеттер кейіпкердің санасындағы ішкі күресті, қорқыныш пен үміттің, сенім мен күмәннің арпалысын бейнелейді. Бұл тәсіл қазақ әдебиетінде мифопоэтикалық ойлаудың сақталғанын және оның көркемдік құрал ретінде әлі де өзектілігін көрсетеді.

Бақсылық дәстүрдің әдебиеттегі тағы бір маңызды қыры – дыбыс пен сөздің магиялық қуатына деген сенімнің көрінісі. Бақсы сарыны, қобыз үні, қайталамалы формулалар көркем мәтінде ерекше семантикалық жүк арқалайды. Қазақ әдебиетінде дыбыс көбінесе тек эстетикалық элемент емес, рухани трансформацияның құралы ретінде қолданылады. Кейбір шығармаларда кейіпкердің қобыз үнін естуі немесе бақсылық сарынға ұқсас әуенді сезінуі оның санасының басқа деңгейге өтуін, рухани тазару сәтін білдіреді. Бұл құбылыс бақсылық дүниетанымдағы транс күйімен тікелей байланысты. Әдебиеттегі бақсы бейнесін архетиптік тұрғыдан қарастыру да маңызды. Бақсы – Юнгтік мағынадағы «данышпан», «делдал» архетипімен үндес келеді. Ол адам мен бейсаналық, жеке тұлға мен ұжымдық жад арасындағы байланысты қамтамасыз етеді. Қазақ әдебиетінде бұл архетип көбінесе қарт бейнесінде, табиғатпен үндес өмір сүретін, көп сөйлемейтін, бірақ шешуші сәтте бағыт–бағдар беретін тұлға ретінде көрінеді [8]. Мұндай бейнелер тікелей «бақсы» деп аталмаса да, олардың функциялық сипаты бақсылық дәстүрмен сабақтас екенін аңғартады.

Қазақ драматургиясында да бақсылық мотив жанама түрде көрініс табады. Драмалық шығармаларда бақсылық көбінесе сахналық әрекеттен гөрі идеялық астар ретінде беріледі. Кейіпкерлердің түстері, елестер, табиғат құбылыстарымен байланысты монологтар бақсылық дүниетанымның драмалық формада қайта жаңғыруын көрсетеді. Бұл тәсіл драматургтерге ұлттық мифологиялық сананы заманауи сахналық тілмен жеткізуге мүмкіндік береді. Қазіргі поэзияда бақсы бейнесі метафоралық деңгейде кеңінен қолданылады. Ақындар бақсыны сөздің, өлеңнің киесін сезінетін тұлға ретінде қабылдайды. Өлең айту процесінің өзі кейде бақсылық әрекетпен теңестіріледі: ақын – сөз арқылы рухани әлеммен тілдесуші, қоғамның ішкі дертін ашып көрсетуші бейне ретінде суреттеледі. Бұл тұрғыда бақсылық дәстүр поэтикалық шығармашылықтың символына айналады. Сөздің киесі, дыбыстың қуаты, ырғақтың әсері – барлығы бақсылық дүниетаныммен үндес. Сонымен қатар, постмодернистік бағыттағы қазақ әдебиетінде бақсылық дәстүр ирониялық немесе сындарлы қырынан көрінеді. Мұнда бақсы бейнесі кейде мифологиялық абсолют ретінде емес, адамның сенімге деген мұқтаждығын, рухани тірек іздеуін көрсететін көркем тәсіл ретінде пайдаланылады. Бұл бағытта бақсылық дәстүр дәстүрлі қасиетін жоғалтпай, жаңа мағыналық деңгейге көтеріледі. Ол қазіргі адамның рухани бос кеңістігін, мәдени үзілуін, тарихи жадпен байланысын қайта пайымдауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттегі бақсылық бейненің трансформациясы ұлттық дүниетанымның өзгеру динамикасын көрсетеді. Егер дәстүрлі эпостарда бақсы қауымның рухани қорғаушысы ретінде бейнеленсе, қазіргі әдебиетте ол жеке тұлғаның ішкі әлемімен байланыстырылады. Бұл өзгеріс қазақ қоғамындағы рухани құндылықтардың эволюциясын, мифологиялық сананың көркемдік формада жаңаша бейімделуін айқын көрсетеді.

Осылайша, бақсылық дәстүрдің қазақ әдебиетіндегі көрінісі біржақты емес, көпқырлы сипатқа ие. Ол эпикалық баяндаудан бастап философиялық, психологиялық, символдық деңгейге дейін дамып отырды. Бақсы бейнесі әдебиетте ұлттық





рухтың, тарихи жадтың, адам мен табиғат арасындағы үйлесімділіктің көркем көрінісі ретінде сақталып, әр дәуірдің эстетикалық талаптарына сай жаңаша мазмұнмен толығып келеді.

Қазақ халқының мәдениеті мен дүниетанымында бақсылық дәстүрі маңызды орын алған және оның әдебиеттегі бейнесі терең символикалық мағынаға ие. Бақсы бейнесі тек бір әлеуметтік немесе рухани қызмет атқарушы тұлға емес, ол қазақ қоғамының ішкі рухани тынысын сақтаушы, халықтың сенім жүйесінің айнасы, сондай-ақ табиғат пен адам арасындағы үйлесімділікті қалыптастырушы ретінде әдебиетте көрініс тапқан. Эпостық шығармалар мен фольклорда бақсы көп жағдайда батырлар мен негізгі кейіпкерлердің рухани көмекшісі, олардың болашақты болжаушы, қиындықтардан құтқарушы ретінде сипатталады. Бұл оның қоғамдағы үлкен рөлін және халықтың сенімінде терең тамырлағандығын айқындайды.

Бақсылықтың қазақ әдебиетіндегі символдық мәні де айтарлықтай маңызды. Әдебиетте бақсы бейнесі адам мен табиғаттың арасындағы байланысты, рухани және физикалық әлемдер арасындағы үйлесімділікті, адам жан дүниесінің тереңдігін түсіну мен қалыптастыруды білдіреді. Бақсы – тек ақылшы немесе емші емес, ол адамның рухани әлемін терең түсінетін, адамдардың ішкі дүниесін бейнелейтін тұлға болып табылады. Сонымен қатар, бақсының табиғатпен байланысы және оның қоғамдағы орны әдебиет арқылы қазақ халқының дүниетанымын, ұлттық сенімдерін және рухани құндылықтарын көрсететін маңызды көрініс болып табылады.

Қазақ әдебиетінде бақсы бейнесі ғасырлар бойы халықтың мәдениетінде өмір сүріп, әдеби туындыларда үздіксіз жаңғырып келеді. Бүгінгі күні де бақсылық дәстүрі тек тарихи немесе фольклорлық мұра ретінде емес, қазіргі заманғы әдебиетте жаңа қырларымен көрініс табуда. Заманауи жазушылар бақсылықтың мәнін терең зерттеп, оны қазіргі қоғамдағы рухани ізденістермен байланыстыра отырып бейнелейді. Бақсының заманауи әдебиетте бейнеленуі халықтың рухани мұрасын сақтап қана қоймай, бүгінгі ұрпаққа рухани үйлесімділік, адамгершілік құндылықтар мен дүниетанымдық өзгерістерге бағытталған сұрақтарды қоюға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, бақсылық дәстүрі қазақ әдебиеті мен мәдениетінде үлкен мәнге ие, ол қазақ халқының рухани әлемінің негіздерін терең түсінуге мүмкіндік береді. Бақсы бейнесі – бұл тек халықтың өткен дәуірдегі рухани көшбасшысы ғана емес, сонымен қатар қазіргі қоғамның рухани сұрақтарына жауап іздеудегі маңызды тұлға. Бақсылық дәстүрі мен оның әдебиеттегі бейнесі қазақтың ұлттық мәдениеті мен дүниетанымының ажырамас бөлігі болып қалары сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Құрманғалиұлы, Б. Қазақ фольклорының антологиясы. – Алматы: Жазушы, 2003. – 320 б.
2. Аманжолов, А. Қазақ әдебиеті тарихы. – Алматы: Қазақ университеті, 2005. – 412 б.
3. Нұрғалиев, А. Қазақтың дәстүрлі мәдениеті мен өнері. – Алматы: Санат, 2007. – 368 б.
4. Уәлиханов, Ш. Таңдамалы шығармалар. – Алматы: Ана тілі, 1997. – 432 б.
5. Жұбанов, Қ. Қазақ әдебиетінің тарихы: ХІХ–ХХ ғасырлар. – Алматы: Мектеп, 2008. – 356 б.
6. Қасқабасов, С. Қазақтың халық прозасы. – Алматы: Ғылым, 2002. – 408 б.
7. Әуезов, М. Әдебиет тарихы. – Алматы: Ана тілі, 1991. – 240 б.
8. Артықбаев, Ж. Қазақ дүниетанымы және дәстүрлі мәдениет. – Астана: Еуразия, 2010. –

296 б.



АЗАМАТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІКТІ ЖӘНЕ ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ПАТРИОТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ: МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ТӘЖІРІБЕ

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

4 СЕКЦИЯ

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И ПАТРИОТИЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ: ПРОБЛЕМЫ И ОПЫТ

Абиева Айнура Сералеевна, Смаглий Татьяна Ивановна	<i>Внутренние ресурсы личности как фактор психологической безопасности старшеклассников</i>	2124
Азаров Данил Станиславович, Демисенова Шнар Сапаровна	<i>Проблема эмоционального выгорания у будущих педагогов и пути ее решения в образовательной среде вуза</i>	2128
Айтпаева Алия Богдановна, Тогусаева Ажаргуль Казийкановна	<i>Қазіргі мектептегі азаматтық–патриоттық тәрбиенің маңызы</i>	2133
Аманкелді Аяжан, Султанбекова Жадыра Хамитбековна	<i>Дүниетану пәні арқылы бастауыш сынып оқушыларының патриоттық құндылықтарын қалыптастырудың жолдары</i>	2137
Аманова Жаңыл Жарылкагановна	<i>Абай мұрасы – жастар тәрбиесінің рухани негізі</i>	2141
Арыстан Нұралы Нұрланұлы, Калиева Жанар Шалахановна	<i>Мектеп оқушыларында азаматтық бірегейлік пен патриоттық құндылықтарды қалыптастырудағы ұлттық сананың рөлі</i>	2144
Асанова Карлыгаш Илиукеновна, Сарина Арайлым Амантаевна	<i>Патриотты қалай тәрбиелейміз: мұғалімдерге 10 кеңес</i>	2149
Ахметбекова Зауре Далихатовна	<i>Развитие толерантности в рамках программы «Адал азамат» как основа гражданской идентичности</i>	2153
Байкужаев Рискелды Дулатович, Семашко Анна Александровна	<i>Инновационные подходы к формированию патриотизма и гражданской ответственности у школьников в условиях цифровой трансформации образования</i>	2157

Бакен Инабат Есенқызы, Усакбаева Гульжанат Сапаровна	<i>Жобалау қызметі арқылы білім алушылардың азаматтық бірегейлігін қалыптастыру тәжірибесі</i>	2160
Балжанова Айгуль Магжановна	<i>Ценностные ориентиры патриотического воспитания личности</i>	2163
Батыр АйымСайлақызы, Байжанова Сауле Аскарбековна	<i>Лэпбук как средство ознакомления с родным краем детей 4–5 лет</i>	2167
Безаубекова Алмагул Даненовна, Дускеева Камилла Бергентаевна	<i>Ыбырай Алтынсарин шығармаларын оқытуда адамгершілікке тәрбиелеу</i>	2171
Бектурганова Римма Чингизовна	<i>Мотивациякисследовательскойииннов ационной деятельности как фактор профессионального становления будущего педагога</i>	2177
Гербут Елена Анатольевна	<i>Роль искусственного интеллекта в формировании гражданской идентичности и сохранении национальных культур</i>	2188
Дерендяева Мария Витальевна, Естигнеева Дарья Николаевна	<i>Игра как инструмент воспитания гражданских качеств: сюжетно– ролевые и настольные игры о Родине</i>	2192
Дуйсбаева Гулдерай Серикқызы	<i>Трансформация нравственно– культурных ценностей в условиях глобализации: казахстанский контекст</i>	2195
Еслямгалиева Зоя Сейсембаевна	<i>Психолого–педагогические аспекты формирования гражданственности и патриотизма на разных возрастных этапах обучения: из опыта работы</i>	2200
Жармаганбетова Жаңагүл Рахымжанқызы	<i>Музыкалық тәрбие беруде домбыра аспабының маңызы</i>	2206
Зулпқарова Турсынай Нурболатовна	<i>Әлем тарихындағы саяси және рухани көшбасшылық: билік, заң және қоғам дамуы</i>	2211
Изтелеуова Айгерим Кажмукановна	<i>Білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың маңызы</i>	2217

Казиева Айгуль Айткожиновна	<i>Қазіргі мектептегі азаматтық тәрбие жүйесіндегі қазақ ағартушылары мұрасының маңызы</i>	2221
Кайырбекова Меруерт Кадырхановна	<i>Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық идеялары контекстіндегі заманауи оқушының құндылықтар жүйесін қалыптастыру</i>	2224
Калиниченко Оксана Викторовна, Назмутдинов Ризабек Агзамович	<i>Формирование гражданской идентичности молодежи</i>	2228
Касенова Нормуль Шакировна, Серикбаева Роза Назымовна	<i>Бастауыш сынып оқушыларында патриоттық тәрбиені сыныптан тыс жұмыстар арқылы қалыптастыру</i>	2232
Кишкимбаева Замира Болатбековна, Шалгимбекова Кенжегуль Сапышевна	<i>Психолого–педагогические условия формирования ответственного поведения подростков в школьной воспитательной среде</i>	2238
Ковальчук Инесса Николаевна, Иваненко Лариса Анатольевна	<i>Системный подход к профессиональному воспитанию будущего учителя</i>	2244
Кривчикова Анастасия Владиславовна, Дорош Наталья Леонардовна	<i>Роль воспитательной работы в формировании творческой молодежи на факультете искусств и дизайна</i>	2249
Кусаинова Тамаша Бахитжановна, Абилова Кенжегуль Укаповна	<i>Қазақ тілі сабақтары арқылы оқушылардың азаматтық бірегейлігін қалыптастырудың педагогикалық мүмкіндіктері</i>	2252
Лихорад Оксана Ивановна	<i>Развитие патриотической культуры у студентов педагогических специальностей: трудности и пути решения</i>	2258
Маркина Зейнеп Бакитжановна	<i>«Туған жер–алтын бесігім» бағдарламасының шәкірт бойына құндылықтарды қалыптастырудағы рөлі</i>	2262
Нуржанова Жанат Турсынбаевна, Якупова Нургул Адильхановна	<i>Білім берудегі тәрбие мен оқытудың негіздерінде жеке тұлғаның патриоттық құндылықтарын қалыптастыру</i>	2267

Нуркина Тамара Чайзатовна	<i>Творчество Ибрая Алтынсарина как воплощение идей народной педагогики в воспитании патриотизма и гражданской идентичности в системе начального образования</i>	2270
Орақова Амангүл Шахарбековна, Батталова Бегімай Бекмұратқызы	<i>Көркем еңбек пәнінің ұлттық мәдени мұрамен байланысы: тәрбиелік әлеуеті мен құндылықтық бағыттары</i>	2275
Прасолова Ольга Евгеньевна	<i>Чтение на каникулах как эффективное средство формирования гражданской идентичности младших школьников</i>	2280
Рахимжанова Рыскул Дуанбековна	<i>Цифрлық білім ресурстарын қолдану арқылы өзге тілді оқушыларды патриоттық құндылықтарға баулу</i>	2284
Сайлаухан Абылай Беркінұлы, Мамбетов Жолдасбек Ормаханұлы	<i>Бақсылық дәстүр және оның қазақ әдебиетінде бейнеленуі</i>	2289
Сафарян Лариса Викторовна, Черноус Ольга Анатольевна	<i>Формирование основ гражданской идентичности и патриотических ценностей у детей 3–х в условиях дошкольной организации на основе программы «Адал азамат»</i>	2295
Серікбай Оспанов, Мырзағалиева Күлзада Мешитбаевна	<i>Ыбырай Алтынсарин еңбектерінің замандастарына, кейінгі ұрпаққа әсері</i>	2298
Серикова Айнагуль Аргынтаевна, Сагиева Аружан Мейрамбекқызы	<i>Генеративті жасанды интеллект арқылы математика сабағында ұлттық мазмұнды модельдеу</i>	2303
Сигида Дарья Андреевна	<i>Ценности, мотивы и ориентации личности в системе управления</i>	2308
Смоляная Марина Николаевна	<i>Формирование модели «Адал азамат» в современной школе</i>	2311
Solomakha Anastasia Dmitrievna	<i>Methodology for forming digital civil literacy among teenagers</i>	2318
Султанова Айкерим Малшыбаевна	<i>Азаматтық бірегейлік пен патриоттық құндылықтарды қалыптастырудың педагогикалық мәселелері</i>	2321

Сүлеймен Диас Мәлікұлы, Смаглий Татьяна Ивановна	<i>Проблема социального самочувствия в психолого–педагогической литературе</i>	2325
Темірбаева Гүлсім Сәруарқызы	<i>Қазақстан тарихы сабағында азаматтық бірегейлікті дамыту жолдары</i>	2330
Толегенова Шолпан Толегеновна	<i>Роль организаций образования в формировании активной гражданской позиции и патриотизма</i>	2335
Туболец Светлана Григорьевна, Щепеткова Наталья Владимировна	<i>Формирование национальных ценностей в образовательном процессе начальной школы</i>	2338
Умарова Бибигуль Ахметкалиевна, Хасенова Мадина Маратовна	<i>Жаһандану жағдайында жеке тұлғаның азаматтық бірегейлігін қалыптастыру мәселелері (бастауыш мектептегі білім беру мысалында)</i>	2343
Успанова Жұлдыз Айтжановна	<i>Азаматтық бірегейлік – болашақ қоғамның тірегі</i>	2347
Утесова Гүлжан Көшербайқызы, Романкулова Айгул Оразаухановна	<i>Азаматтық бірегейлік пен отансүйгіштік: жастар тәрбиесіндегі өзекті мәселелер</i>	2350
Шакина Инна Михайловна	<i>Роль уроков литературы в формировании гражданской идентичности и патриотических ценностях школьников</i>	2354
Шалгимбеков Айбек Батырханович, Ковальчук Наталья Васильевна	<i>Интеграция ценностей «Адал азамат» в содержание уроков истории</i>	2359
<i>Резолюциясы / Резолюция.....</i>		2363
<i>Содержание пленарных докладов / Пленарлық баяндамалар мазмұны.....</i>		2371
<i>Содержание 1 секции / 1 секция мазмұны</i>		2372
<i>Содержание 2 секции / 2 секция мазмұны</i>		2394
<i>Содержание 3 секции / 3 секция мазмұны</i>		2400
<i>Содержание 4 секции / 4 секция мазмұны</i>		2413



**«БІЛІМ БЕРУ ТӘЖІРИБЕСІНДЕГІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР:
ЖАҢА ҚИЫНДЫҚТАР МЕН ТИІМДІ ШЕШІМДЕР» атты
АЛТЫНСАРИН ОҚУЛАРЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ–ТӘЖІРИБЕЛІК КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛДАРЫ
МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
АЛТЫНСАРИНСКИЕ ЧТЕНИЯ
«ТЕХНОЛОГИИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ:
НОВЫЕ ВЫЗОВЫ И ЭФФЕКТИВНЫЕ РЕШЕНИЯ»**

Материалдар жинағын
Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай
өңірлік университеті
Ө.Сұлтанғазин атындағы педагогикалық
институтының
педагогика, психология және арнайы білім
беру кафедрасында теріліп, беттелді

Компьютерлік беттеу:
Жетписбаева А.А.

Мекен-жай:
110000, Қостанай қ., Байтұрсынов көш. 47
(Пединститут ғимараты, Тәуелсіздік к-сі
118, 626 каб.)
Тел.: 8 (7142) 54-58-74 (ішкі 120).

Пішімі 60*84/18.
Көлемі 151 б.т.
Электронды нұсқасы университеттің
ksu.edu.kz сайтында орналастырылған
сәуір, 2026 жыл

Сборник материалов набран и сверстан
кафедрой педагогики, психологии и
специального образования
педагогического института
им. У.Султангазина
Костанайского регионального
университета им. Ахмет Байтұрсынұлы

Компьютерная верстка:
Жетписбаева А.А.

Адрес:
110000, г. Костанай, ул. Байтұрсынова 47
(корпус Пединститута, ул.Тәуелсіздік
118, каб. 626).
Тел.: 8 (7142) 54-58-74 (вн.120)

Формат 60*84/18.
Объем 151 п.л.
Электронный вариант размещен на сайте
университета ksu.edu.kz
апрель 2026 год

